

Valsts vides dienesta Radiācijas drošības centra pārskats par vides radiācijas monitoringa rezultātiem 2020. gadā

Saskaņā ar Ministru kabineta 2014.gada 26.marta rīkojumu Nr.130 „Par Vides politikas pamatnostādņem 2014.-2020 gadam”, Ministru kabineta 2002.gada 9.aprīļa noteikumiem Nr.149 „Noteikumi par aizsardzību pret jonizējošo starojumu” un Vides monitoringa programmu 2015.-2020.gadam (apstiprināta ar vides ministra 26.02.2015. rīkojumu Nr.67) Valsts vides dienesta Radiācijas drošības centrs (turpmāk – VVD RDC) ir viena no atbildīgajām institūcijām, kura nodrošina gaisa radioaktīvā piesārņojuma uzraudzību un kontroli un nodrošina apkārtējās vides gamma starojuma dozas jaudas monitoringu. VSIA „Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs” veic radionuklīdu radioaktivitātes mērījumus gaisa paraugos un nodrošina radioaktivitātes monitoringu ūdeņos.

Gaisa kvalitātes monitorings

Gaisa un klimata pārmaiņu monitoringa programmas atmosfēras gaisa kvalitātes monitoringa mērķis ir nodrošināt valsts un starptautiskās vides pārvaldes institūcijas ar informāciju par gaisa kvalitāti, tai skaitā ar informāciju par normatīvu pārsniegšanas gadījumiem.

Gaisa kvalitātes monitorings ietver gaisa kvalitātes monitoringu un gaisa aerosolu radioaktivitātes monitoringu. Atmosfēras gaisa kvalitātes monitoringa programmas ietvaros VSIA „Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs” iegūst datus par atmosfēras gaisa kvalitāti un radioaktivitāti gaisa aerosolos.

Gaisa aerosolu radioaktivitātes monitorings tiek īstenots papildus apkārtējās vides gamma starojuma dozas jaudas monitoringam. Kodoliekārtu avāriju gadījumā svarīgi ir kontrolēt arī gaisa radioaktivitāti, jo radioaktīvais piesārņojums atmosfērā var pārvietoties lielos attālumos radioaktīvu aerosolu veidā, veidojot radioaktīvo mākonī, un no kura radioaktīvās vielas nokrišņu veidā var nonākt uz virsmām un piesārņot lielas teritorijas. Cilvēkam elpojot, radioaktīvie aerosoli var nonākt organismā un būtiski palielināt jonizējošā starojuma dozu. Gaisa aerosolu radioaktivitātes monitoringa mērķis ir sekot aerosolu veidā esošo radionuklīdu koncentrācijas izmaiņām gaisā. Mērot aerosolu radioaktivitāti gaisā, iespējams sekot piesārņojuma pārnesei procesiem.

Gaisa kvalitātes monitoringa uzdevumi attiecībā uz radioaktīvo piesārņojumu ir:

- pastāvīgi kontrolēt dabisko un mākslīgo radionuklīdu radioaktivitāti gaisā;
- sekot dabisko un mākslīgo radionuklīdu radioaktivitātes izmaiņām gaisā;
- konstatēt un sekot radioaktīvā piesārņojuma pārnesei procesiem;
- novērtēt radioaktīvā piesārņojuma nokrišņu daudzumu.

VVD automātiskā gaisa aerosolu radioaktivitātes monitoringa stacija RAMS-01-A ir izvietota Daugavpilī un tās uzdevums ir nomērīt radionuklīdu koncentrāciju gaisā. Stacija nepārtrauktā režīmā mēra alfa un beta starojošo radionuklīdu īpatnējo radioaktivitāti gaisā, automātiski analizējot uz filtra uzkrāto aerosolu radioaktivitāti. Mērījumi tiek veikti ik pēc 10 minūtēm un mērījumu dati, izmantojot tīmekļa tehnoloģijas, tiek automātiski lejupielādēti VVD serverī. Gaisa aerosolu radioaktivitātes monitoringa stacija RAMS-01-A ir iekļauta kopējā Valsts vides dienesta radiācijas monitoringa agrīnās brīdināšanas sistēmas tīklā (turpmāk – VVD radiācijas monitoringa tīkls). VVD darbinieki 24 stundas dienā un 7 dienas nedēļā seko radiācijas monitoringa tīklā iekļauto staciju rādījumiem.

No gaisa aerosolu radioaktivitātes monitoringa stacijas RAMS-01-A 2020. gadā saņemtie dati par radionuklīdu aktivitāti gaisa aerosolos neuzrādīja atmosfēras piesārņojumu ar radioaktīvajām vielām.

Apkārtējās vides gamma starojuma dozas jaudas monitorings

Apkārtējās vides gamma starojuma dozas jaudas monitoringa programmas mērķis ir nodrošināt valsts institūcijas un iedzīvotājus, kā arī Eiropas Komisiju un Starptautisko atomenerģijas aģentūru ar ticamu un pārbaudītu informāciju par gamma starojuma dozas jaudas līmeņiem apkārtējā vidē, tajā skaitā ar operatīvu informāciju par radiācijas avārijas brīdināšanas līmeņu pārsniegšanas gadījumiem.

VVD RDC **uzdevumi apkārtējās vides radiācijas** monitoringa ietvaros ir:

- nodrošināt gamma starojuma dozas jaudas mērījumus un sekot apkārtējās vides gamma starojuma dozas jaudas līmeņu svārstībām;
- nodrošināt informācijas par apkārtējās vides gamma starojuma ekvivalentās dozas jaudas līmeņiem pieejamību Eiropas Savienības radioloģiskās informācijas sistēmā EURDEP (European Radiological Data Exchange Platform) un Eiropas Kopienas agrīnās brīdināšanas un informācijas apmaiņas sistēmā ECURIE (European Community Urgent Radiological Information Exchange). ECURIE izveides un darbības mērķis ir nodrošināt agrīno brīdināšanu un informācijas apmaiņu starp dalībvalstīm kodolnegadījumu un radiācijas avāriju gadījumos;
- nodrošināt apkārtējās vides gamma starojuma ekvivalentās dozas jaudas mērījumu datu apmaiņu ar Starptautisko atomenerģijas aģentūru, izmantojot Starptautisko radiācijas monitoringa informācijas sistēmu (IRMIS) saskaņā ar Konvenciju par kodolnegadījumu operatīvu izziņošanu;
- konstatēt un operatīvi brīdināt atbildīgās institūcijas par radiācijas avārijas radītu gamma starojuma dozas jaudas paaugstināšanos.

VVD radiācijas monitoringa tīklā ir iekļautas 20 stacionāras spektrometriskās monitoringa stacijas RAMS-01, kuras vienmērīgi izvietotas Latvijas teritorijā, viena mobilā spektrometriskā monitoringa stacija (novietota VVD telpās, bet nepieciešamības gadījumā var tikt pārvietota uz citu vietu), viena aerosolu radiācijas monitoringa stacija RAMS-01-A un divas ūdens radiācijas monitoringa stacijas RAMS-01-W. Stacionārās spektrometriskās monitoringa stacijas nodrošina apkārtējās vides gamma starojuma ekvivalentās dozas jaudas mērījumus.

Daugavpilī divas spektrometriskās monitoringa stacijas RAMS-01 ir izvietotas dažādās adresēs. Vienā no adresēm blakus spektrometriskai monitoringa stacijai RAMS-01 ir izvietota arī gaisa aerosolu radioaktivitātes monitoringa stacija RAMS-01-A.

Ūdens radiācijas monitoringa staciju uzdevums ir noteikt radionuklīdu koncentrāciju ūdenī. Ūdens radiācijas monitoringa stacijas RAMS-01-W ir izvietotas Daugavas augštecē pie Krāslavas un lejastecē pie Rīgas HES ūdenskrātuves. No ūdens radioaktivitātes monitoringa stacijām RAMS-01-W 2020. gadā saņemtie dati par radionuklīdu radioaktivitāti ūdenī neuzrādīja Daugavas ūdens piesārņojumu ar radioaktīvajām vielām.

Spektrometriskās monitoringa stacijas ir aprīkotas ar lietus sensoriem, kas detektē nokrišņu esamību, un apkārtējās vides temperatūras mērītājiem. Šo staciju jonizējošā starojuma detektori nepārtraukti reģistrē gamma starojuma dozas jaudu. Iegūtie mērījumu rezultāti tiek saglabāti monitoringa stacijas atmiņā un ik pēc 10 minūtēm tiek nosūtīti uzglabāšanai VVD servera datu bāzē. Vienlaikus tiek nodrošināta iespēja starptautiskajām institūcijām radiācijas monitoringa datus saņemt no VVD FTP servera. Latvijas radiācijas monitoringa dati tiek iekļauti Eiropas Komisijas, Starptautiskās atomenerģijas aģentūras, Baltijas jūras valstu padomes apkārtējās vides radiācijas monitoringa sistēmās. Dati par dozas jaudu sistemātiski un regulāri tiek nosūtīti uz Eiropas Komisijas EURDEP datu bāzi, kur tie kopā ar pārējo Eiropas valstu gamma monitoringa datiem pieejami EURDEP publiskajā vietnē: <https://remap.jrc.ec.europa.eu/>.

Monitoringa tīkla darbībai un mērījumu rezultātiem seko līdzīgi VVD darbinieki, kas strādā 24 stundas diennaktī un kontrolē informācijas saņemšanu.

2020.gadā tika veiktas izmaiņas spektrometrisko monitoringa staciju tīklā. Ņemot vērā, ka Jūrmalas spektrometriskā monitoringa stacija atradās uz īpašuma, kuru bija paredzēts pārdot, tika pieņemts lēmums šo staciju pārvietot. Veicot monitoringa staciju tīkla uzturēšanas darbus, papildus tika konstatēts elektrības barošanas vada bojājums, tāpēc Jūrmalas spektrometriskā monitoringa stacija tika atslēgta līdz brīdim, kad tā tika pārvietota uz jauno atrašanās vietu.

Izvērtējot spektrometrisko monitoringa staciju pārklājuma tīkla blīvumu Latvijas teritorijā un iespējamās izvietojanas vietas, tika pieņemts lēmums staciju pārvietot uz Rūjieni.

Informācija par gamma monitoringa staciju izvietojumu un tehniskiem parametriem apkopota 1.tabulā.

1.tab. *Apkārtējās vides gamma starojuma dozas jaudas monitoringa staciju izvietojums un parametri*

Nr. p.k.	Stacijas tips	Stacijas atrašanās vieta	Ģeogrāfiskās koordinātes		Nosakāmie parametri	Detektora tips
1.	RAMS-01	Demene	N55.73	E26.54	γ-dozas jauda	NaI ³
2.	RAMS-01	Rucava	N56.16	E21.16	γ-dozas jauda	NaI
3.	RAMS-01	Madona	N56.85	E26.23	γ-dozas jauda	NaI
4.	RAMS-01	Rēzekne	N56.50	E27.34	γ-dozas jauda	NaI
5.	RAMS-01	Salacgrīva	N57.76	E24.37	γ-dozas jauda	NaI
6.	RAMS-01	Salaspils	N56.87	E24.39	γ-dozas jauda	NaI
7.	RAMS-01	Ventspils	N57.40	E21.59	γ-dozas jauda	NaI
8.	RAMS-01	Talsi	N57.25	E22.59	γ-dozas jauda	NaI
9.	RAMS-01	Valmiera	N57.53	E25.42	γ-dozas jauda	NaI
10.	RAMS-01	Liepāja	N56.45	E21.00	γ-dozas jauda	NaI
11.	RAMS-01	Balvi	N57.13	E27.26	γ-dozas jauda	NaI
12.	RAMS-01	Daugavpils ¹	N55.87	E26.53	γ-dozas jauda	NaI
13.	RAMS-01	Baldone_Radons	N56.76	E24.33	γ-dozas jauda	NaI
14.	RAMS-01	Baldone	N56.74	E24.39	γ-dozas jauda	NaI
15.	RAMS-01	Jūrmala (janv.-okt.)	N56.97	E23.83	γ-dozas jauda	NaI
16.	RAMS-01	Rūjiena (okt. – pašreiz)	N57.88	E25.37	γ-dozas jauda	NaI
17.	RAMS-01	Daugavpils ²	N55.90	E27.16	γ-dozas jauda	NaI
18.	RAMS-01	Jelgava	N56.66	E23.71	γ-dozas jauda	NaI
19.	RAMS-01	Silene	N55.75	E26.79	γ-dozas jauda	NaI
20.	RAMS-01	Medumi	N55.77	E26.34	γ-dozas jauda	NaI
21.	RAMS-01-A	Daugavpils	N55.90	E27.16	γ-dozas jauda, aerosolu α- un β-aktivitāte	CsI(Tl), BGO(Bi ₄ Ge ₃ O ₁₂)
22.	RAMS-01	Rīga	N56.97	E24.10	γ-dozas jauda	NaI
23.	RAMS-01	Autonomā stacija	-	-	γ-dozas jauda	NaI
24.	RAMS-01-W	Krāslava (ūdens monitoringa stacija)	N56.97	E24.15	Radionuklīdu radioaktivitāte Bq/m ³	NaI
25.	RAMS01-W	Rīga-Daugava (ūdens monitoringa stacija)	N56.97	E24.13	Radionuklīdu radioaktivitāte Bq/m ³	NaI

Piezīmes:

¹ Stacija atrodas Raiņa ielā,

² Stacija atrodas Ūdensvada ielā,

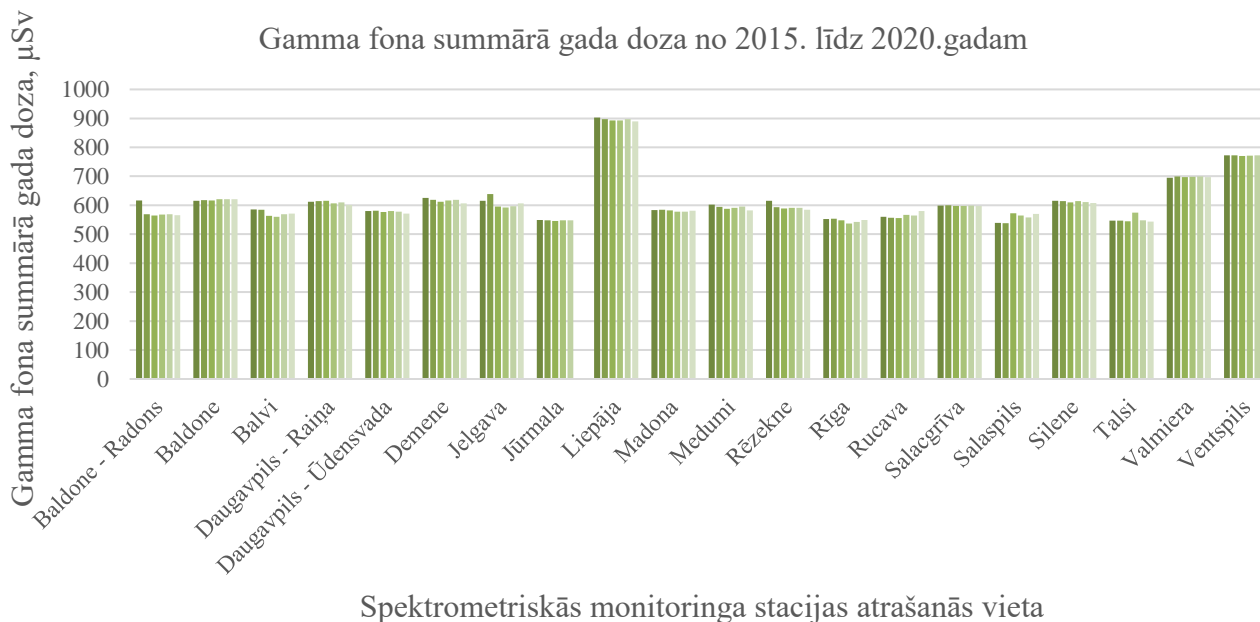
³ NaI – detektora tips - nātrija jodīda

Pārskata periodā 2020. gadā gamma starojuma dozas jaudas monitorings tika nodrošināts 21 vietā Latvijā. Attēlā Nr.1 ir parādītas 2020. gada summārās gamma dozas 21 mērījumu vietā Latvijā. Dati par gamma fona summāro gada dozu Jūrmalā attēloti par laika periodu no 2020.gada janvāra līdz 2020.gada maijam, savukārt dati par Rūjieni attēloti par laika periodu no 2020.gada oktobra līdz decembrim.

Savukārt attēlā Nr.2 ir salīdzinātas summārās gada dozas no 2015. līdz 2020. gadam. Šajā grafikā nav iekļauti dati par gamma fona summāro gada dozu Jūrmalā un Rūjienā 2020.gadā, jo tie iegūti īsākā laika periodā un nav salīdzināmi ar pārējiem datiem.

1.att. Summārās gada gamma dozas, 2020. gads

2.att. Summārās gada gamma dozas no 2015. līdz 2020. gadam

Salīdzinot 2020. gada apkopotos summārās gamma dozas datus pa stacijām ar iepriekšējo gadu laikā apkopotajiem summārajiem gamma dozas datiem, konstatējams, ka summārās gamma dozas atšķiras mērījumu kļūdu robežās, radioloģiskā situācija Latvijā ir stabila un netiek novērots apkārtējās vides gada gamma dozas pieaugums.

Latvijā 2020. gadā vidējā gamma dozas jauda ir mazāka par 0,1 $\mu\text{Sv/h}$. Latvija ir no tām Eiropas Savienības dalībvalstīm, kurās ir salīdzinoši zems vidējais gamma dozas jaudas līmenis, piemēram, Skandināvijas valstīs vidējais gamma dozas jaudas līmenis ir vienāds vai mazāks par 0,2 $\mu\text{Sv/h}$.

Starptautiskajā radiācijas un kodolnegadījumu reģistrā nav informācijas par tādiem notikumiem 2020. gadā, kas varētu ietekmēt apkārtējās vides radiācijas līmeni Latvijā.